

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»

МЕЛЬНИК СЕРГІЙ СТЕПАНОВИЧ

УДК 336.713:343.72

ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСОВОМУ ШАХРАЙСТВУ У
ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Спеціальність 08.00.08. – гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в ДВНЗ «Університет банківської справи»
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: Заслужений економіст України,
доктор економічних наук, професор
Барановський Олександр Іванович,
ДВНЗ «Університет банківської справи»,
проректор з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Болгар Тетяна Миколаївна,
Університет імені Альфреда Нобеля,
завідувач кафедри міжнародних фінансів, обліку
та оподаткування;

доктор економічних наук, доцент
Чуницька Ірина Іванівна,
Університет державної фіскальної служби
України,
професор кафедри фінансових ринків.

Захист відбудеться 27 листопада 2019 року о 16:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.883.01 в ДВНЗ «Університет банківської справи» за адресою: 04070, м. Київ, вул. Андріївська, 1, ауд. 205.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ «Університет банківської справи» за адресою: 04119, м. Київ, вул. Білоруська, 17.

Автореферат розісланий «25» жовтня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

І. М. Боярко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Забезпечення ефективного функціонування комерційних банків (КБ), належного рівня їх фінансової безпеки (ФБ) неможливе без формування і впровадження дієвої системи виявлення і запобігання фінансовому шахрайству (ФШ) у банківських установах, що спричиняє масштабні негативні наслідки як для окремих КБ, їх клієнтів і контрагентів, так і банківського сектору економіки країни загалом.

ФШ у вітчизняних КБ вирізняється широким спектром проявів, великими масштабами, супроводжується відчутними збитками для всіх учасників банківської діяльності, підривом репутації банківських установ, пов'язане з виникненням нових викликів, загроз і ризиків для безпечного фінансового стану КБ. Водночас, механізми боротьби з ФШ та їх застосування для забезпечення фінансової безпеки комерційних банків (ФБКБ) є недостатньо розробленими, а, відтак, дієва система виявлення і запобігання ФШ у КБ України відсутня.

Дослідженнями сутності, способів виявлення та запобігання шахрайству загалом і ФШ зокрема займалися Н. Ань, Г. Беккер, В. А. Гамза, О. А. Глебов, О. Ю. Єгорова, А. М. Єрмошенко, М. М. Єрмошенко, Н.Ковтун, Д. Н. Козлов, М. Ю. Коновалихин, Д. Крессі, О. В. Кришевич, В.В.Кулик, В. В. Левін, П. Ліллі, Ю. В. Михайловська, С. Олбрехт, Л. Пратт, М. С. Савченко, О. Саяпін, Л. В. Сорокіна, І. Б. Ткачук, Дж. Уеллс, Х.Фексеус, Г. М. Чернишов, С. С. Чернявський, О. В. Чижов, С.П.Чорнуцький, І.І. Чуницька, П. Шатен, В. І. Ярочків.

Проблематику забезпечення ФБКБ досліджували Ю. Г. Авер'янова, О.І.Барановський, М. Р. Барилюк, Т.М. Болгар, В. А. Вареник, В. Я. Вовк, Р.С. Вовченко, В. І. Гайдук, Б. А. Дадашев, Л. О. Добрик, О. Б. Жихор, Г.В.Запорожець, В. В. Коваленко, Ю. В. Корнієнко, С. Й. Кравчук, М.Ксьондз, О. Л. Пластун, С. М. Побережний, Р. Г. Сніщенко, Б.В.Шпильовий, Д. В. Щербатих.

Утім, визначенню особливостей, різновидів, циклічності ФШ у КБ, його типології і класифікації, з'ясуванню його впливу на ФБКБ, проблематиці механізмів його виявлення і запобігання, обґрунтованій оцінці їх результативності і ефективності для забезпечення ФБКБ, підвищення її рівня приділено недостатньо уваги.

Отже, значущість і недостатність досліджень даної проблематики зумовлюють актуальність теми дисертації, визначають її мету, завдання і логіку висвітлення матеріалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень ДВНЗ

«Університет банківської справи». У рамках НДР «Місце і роль банківської системи в забезпеченні фінансової безпеки України» (номер державної реєстрації 0117U004520) дисертантом уточнено сутність ФШ у КБ та його типологію і класифікацію, з'ясовано вплив ФШ на ФБКБ, розроблено модель ФШ у КБ, запропоновані механізми боротьби з ним.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є уточнення теоретико-методологічних засад, методичних підходів і розроблення практичних рекомендацій з удосконалення механізмів виявлення і запобігання ФШ задля забезпечення ФБКБ. Виходячи з зазначеної мети, у дисертації поставлені і вирішені такі завдання:

- уточнити сутність ФШ в КБ;
- визначити місце і роль виявлення і запобігання ФШ у забезпеченні ФБКБ;
- з'ясувати механізми виявлення та запобігання ФШ у КБ;
- проаналізувати форми реалізації ФШ у вітчизняних КБ;
- визначити особливості підходів до виявлення ФШ КБ України;
- оцінити специфіку боротьби вітчизняних КБ із ФШ;
- розробити уніфіковану модель виявлення ФШ в сучасних умовах функціонування КБ;
- удосконалити методи запобігання ФШ у КБ України;
- запропонувати методичні підходи до оцінки дієвості виявлення та запобігання ФШ у КБ України.

Об'єктом дослідження є процеси виявлення та запобігання ФШ та їх вплив на ФБКБ України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи і практичні аспекти виявлення та запобігання ФШ у забезпеченні ФБКБ.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертації є положення сучасної економічної теорії, теорій фінансів, банківської справи, управління, економічних механізмів, систем, безпекознавства і ризикології, загальнонаукові та спеціальні методи дослідження.

У ході дослідження при уточненні сутності ФШ у КБ, визначенні місця і ролі механізмів виявлення і запобігання ФШ у забезпеченні ФБКБ застосовані діалектичний, логічний, системний, синергетичний, історичний і поведінковий підходи, методи індукції, дедукції, теоретичного узагальнення, наукового абстрагування, морфологічного і семантичного аналізу, типологізації і класифікації; характеристиці механізмів виявлення та запобігання ФШ у КБ – процесний підхід, метод інституційного аналізу; аналізі форм реалізації ФШ, з'ясуванні особливостей його виявлення, практики боротьби із ФШ для забезпечення ФБКБ України – систематизації;

групування; статистичного, порівняльного і структурно-факторного аналізу; графічної візуалізації; розробці моделі виявлення ФШ у сучасних умовах функціонування вітчизняних КБ як чинника підвищення ФБКБ, удосконаленні методів запобігання ФШ в банківському секторі України у забезпеченні ФБКБ, методичних підходів до оцінки дієвості виявлення та запобігання ФШ у КБ України – логічного узагальнення, аналогій, індикативний, імовірнісного аналізу, сценарного моделювання, експертних оцінок.

Інформаційною базою дослідження є: закони та нормативно-правові акти України, що регламентують способи виявлення та запобігання ФШ, забезпечення ФБКБ, дані Державної служби статистики України, Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Національного банку України (НБУ), Державної служби фінансового моніторингу України, Європейського бюро боротьби із шахрайством (OLAF), Асоціації сертифікованих спеціалістів з розслідування шахрайств, Української міжбанківської асоціації членів платіжних систем ЕМА, Незалежної асоціації банків України, КБ України, праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблематики дослідження, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в такому:

вперше: розроблено уніфіковану модель ФШ, яка враховує властивості, за якими його можливо виявити незалежно від виду та варіацій його здійснення в КБ, що дозволить, незважаючи на маніпулювання та здатність шахраїв швидко пристосовуватись до змін у діяльності КБ, знизити фінансові втрати, підвищити результативність боротьби із ФШ у них як чинника підвищення рівня ФБКБ;

удосконалено:

- тлумачення сутності поняття «фінансове шахрайство в комерційних банках» з огляду на його розгляд як особливого випадку ФШ, яке, поряд з загальновідомими, має таку відмінну рису, як: зловживання суттєвим впливом на функціонування КБ, що являють собою систему маніпуляцій у сфері грошового банківського обігу і фінансових зобов'язань, метою яких є недобросовісне заволодіння фінансовими ресурсами КБ і/або його клієнтів. Це дозволяє обґрунтовано підійти до формування системи запобігання і протидії ФШ у КБ;

- класифікацію різновидів ФШ у КБ завдяки визначенню структурно-логічного ланцюжка її побудови, виокремленню, на відміну від існуючих, таких нових класифікаційних ознак, як ступінь охоплення, напрям маніпуляцій, новизна здійснення, спосіб заволодіння фінансовими ресурсами/правами, характер впливу, корисливість, ступінь реалізації, вагомість, спрямованість фінансових наслідків, характер прояву наслідків,

ступінь небезпеки, а також таких нових різновидів за класифікаційною ознакою «форма прояву наслідків», як: латентне ФШ; частково приховане; приховане, з елементами відволікання (перенесення відповідальності). Подібна класифікація уможлиблює розробку конкретних заходів з запобігання і протидії ФШ залежно від його проявів у КБ;

- трактування ФБКБ за рахунок виокремлення в ньому, на відміну від існуючих підходів, безпеки фінансових ресурсів КБ та фінансових ресурсів їх клієнтів і контрагентів, що досягається завдяки системі збалансованості власних, залучених, запозичених та розміщених фінансових ресурсів, достатніх для забезпечення прибутковості КБ і виконання ними всіх фінансових зобов'язань, можливості здійснення ефективної фінансової діяльності на фінансовому та банківському ринках, здатності не лише враховувати загрози їх фінансовій діяльності, а й протистояти їм. Такий підхід дозволяє поглибити теоретичні засади ФБКБ;

набули подальшого розвитку:

- визначення природи ФШ внаслідок його тлумачення, на відміну від існуючих підходів, як системи, всі елементи якої спрямовані на отримання загального результату, який не може бути досягнутим без їх цілісної взаємодії, що дозволяє застосовувати комплексний підхід у розробці й реалізації заходів убезпечення від ФШ у КБ;

- обґрунтування циклу ФШ у КБ за рахунок виокремлення, поряд з загальновідомими етапами його реалізації, легалізації отриманих за його допомогою фінансових ресурсів та відкритого володіння ними/використання/розпорядження як завершальної стадії системи маніпуляцій. Такий погляд уможлиблює підвищення дієвості боротьби з відмиванням доходів, одержаних незаконним шляхом;

- сутнісна характеристика механізмів боротьби із ФШ у КБ за допомогою їх розгляду, на відміну від існуючих підходів, як сукупності форм, методів, способів, важелів, організаційних заходів КБ та алгоритмів їх застосування, об'єднаних у такі функціональні комплекси, як: виявлення, ідентифікація, аналіз, оцінка, прогнозування, протидія, нейтралізація, попередження ФШ. Такий підхід сприяє недопущенню/зменшенню втрат фінансових ресурсів унаслідок ФШ з метою забезпечення ФБ та підвищення довіри споживачів фінансових послуг до КБ;

- обґрунтування методів запобігання ФШ у КБ у забезпеченні ФБКБ, які, на відміну від існуючих поглядів, поділяються (з огляду на специфіку банківської діяльності і необхідність дотримання такої важливої складової ФБКБ, як безпечний рівень їх доходів і витрат) на методи, що використовуватимуться стосовно доходів і витрат КБ. Такий підхід сприятиме унеможливленню/мінімізації дій/упущень з використання/надання

неправдивих/неточних/неповних/ненадання даних/документів, що ставить за мету зниження доходів і утиск майнових прав як КБ, так і їх клієнтів;

методичні підходи до оцінки дієвості виявлення та запобігання ФШ у КБ з огляду на виокремлення, на відміну від існуючих поглядів, відповідних критеріїв і індикаторів, диференційованих за характером на показники нормативно-правового, діяльнісного, поведінкового, кадрового, інформаційно-аналітичного характеру. Це дозволяє обґрунтовано оцінити статус-кво у зазначеній сфері і підвищити рівень ФБКБ.

Практичне значення дослідження визначається тим, що розроблені дисертантом модель виявлення ФШ і пропозиції з удосконалення методів запобігання ФШ в банківському секторі України у забезпеченні ФБКБ застосовуються АБ «Кристалбанк» у розробці внутрішніх методичних документів й реалізації антишахрайських заходів (довідка від 24.01.2019 № 24.01.2019/10-вих); запропоновані дисертантом напрями вдосконалення підходів до виявлення і запобігання ФШ у КБ України та схема взаємозв'язку складових боротьби з ФШ у КБ – АТ «ОТП БАНК» при підготовці програмних документів з протидії шахрайським проявам (довідка від 31 січня 2019 р. № 06/168).

Результати дослідження використані в навчальному процесі Інституту банківських технологій і бізнесу ДВНЗ «Університет банківської справи» при складанні навчальної програми і підготовці методичного забезпечення дисципліни «Філософія економічної безпеки» (довідка від 29.01.2019 № 09-007/161).

Особистий внесок здобувача. Дисертація являє собою самостійно виконану наукову роботу, яка містить сформульовані особисто здобувачем положення, висновки і пропозиції.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідалися і обговорювалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток фінансової системи України в умовах економічних перетворень» (м. Київ, 2015), Міжнародній науковій конференції аспірантів та студентів «Фінансові та обліково-аналітичні аспекти розвитку економічних систем» (м. Львів, 2015), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання та перспективи економічного розвитку держави» (м. Дніпро, 2016), Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку національної економіки» (м. Запоріжжя, 2016), Міжнародній науково-практичній конференції «Шляхи вдосконалення економічного потенціалу України» (м. Київ, 2016), Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції» (м. Запоріжжя, 2016), Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка в контексті

інноваційного розвитку: стан та перспективи» (м. Ужгород, 2016), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні концепції управління економічним розвитком країни» (м. Одеса, 2016), International scientific conference «Modern transformation of economics and management in the era of globalization» (м. Клайпеда, Литва, 2016).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 16 наукових працях, у т.ч. 6 статтях у наукових фахових виданнях, з них 5 – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, і 10 публікаціях апробаційного характеру загальним обсягом 5,21 др. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 254 сторінки. Основна частина роботи викладена на 211 сторінках. Робота містить 18 таблиць, 27 рисунків, 7 додатків. Список використаних джерел налічує 191 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими планами і темами, висвітлено наукову новизну і практичну значущість отриманих результатів, зазначено особистий внесок дисертанта, ступінь апробації і опублікування основних положень.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади виявлення та запобігання фінансовому шахрайству в комерційних банках у забезпеченні їх фінансової безпеки**» розвинуто підходи до теоретичного обґрунтування сутності ФШ в КБ, визначено місце і роль виявлення і запобігання ФБКБ та з'ясовано механізми виявлення та запобігання ФШ у КБ.

Удосконалено трактування поняття «ФШ в КБ» як зловживання суттєвим впливом на функціонування КБ, які являють собою систему маніпуляцій у сфері банківського грошового обігу та фінансових зобов'язань, метою яких є недобросовісне заволодіння фінансовими ресурсами КБ і/або їх клієнтів.

Цикл ФШ у КБ визначено як ланцюгову реалізацію його 6-ти етапів: 1) задум та підготовка, 2) здійснення маніпуляцій, 3) заволодіння фінансовими ресурсами, 4) приховування слідів та наслідків, 5) імітація добросовісності набуття (легалізація), 6) відкрите володіння/використання/розпорядження.

Для поглибленого розуміння досліджуваного явища у дисертації представлено його ґрунтовну класифікацію (табл.1).

«ФБКБ» – складова безпеки КБ загалом, яка представляє собою систему збалансованості власних, залучених, запозичених та розміщених фінансових ресурсів, кількісні і якісні характеристики яких достатні для забезпечення прибутковості КБ і виконання ними фінансових зобов'язань, захищеності інтересів КБ, зважаючи на внутрішні небезпеки та небезпеки невизначеності зовнішнього середовища функціонування.

Таблиця 1

Класифікація різновидів ФШ у КБ

Класифікаційна ознака	Різновиди фінансового шахрайства в КБ
Причини детермінації	ФШ, зумовлене: зовнішніми чинниками; внутрішніми чинниками
Середовище маніпуляцій	ФШ, спричинене: зовнішніми маніпуляціями (з боку клієнтів та третіх осіб); внутрішніми маніпуляціями (з боку КБ)
Ступінь охоплення	Системне ФШ; локальне ФШ
Сфера виникнення	ФШ при: здійсненні банківських операцій; наданні банківських послуг; внутрішніх розрахунках
Напрямок маніпуляцій	ФШ, спрямоване на: заволодіння фінансовими ресурсами КБ, уникнення фінансових зобов'язань перед ними чи набуття прав фінансової вимоги до них; фінансові ресурси клієнтів КБ
Спосіб заволодіння фінансовими ресурсами/правами	ФШ, що передбачає: безпосереднє заволодіння фінансовими ресурсами; набуття прав фінансових вимог; уникнення фінансових зобов'язань
Кількість учасників	ФШ за участю: однієї особи (коли особа шахрая співпадає з ошуканою особою, тобто імітація втрати фінансових ресурсів у самого себе); 2-х і більше осіб
Причетність осіб	ФШ, вчинене: власниками КБ; їх вищим керівництвом; керівниками самостійних та підпорядкованих підрозділів; службовцями КБ (за винятком керівників КБ); клієнтами КБ
Новизна здійснення	Піонерне ФШ (вперше здійснено в межах комерційного банківського сектору); вперше здійснене (не піонерне, але вперше здійснено в конкретному КБ); повторно здійснене
Характер впливу	ФШ з впливом: на технологічно-програмний комплекс КБ; процедурний порядок прийняття рішень в КБ
Місце вчинення	ФШ, вчинене: безпосередньо в КБ; віддалено
Періодичність здійснення	ФШ, здійснене: одноразово; кілька разів; постійно (систематично або регулярно)
Корисливість	ФШ на користь: КБ (як установ); їх власників; їх службовців; їх клієнтів; сторонніх осіб
Ступінь реалізації	ФШ: частково реалізоване; реалізоване; припинене; попереджене
Вагомість	ФШ, що призвело до: незначних втрат фінансових ресурсів; значних втрат; критичних втрат
Можливість виявлення	ФШ, що може бути: виявлене; не виявлене
Спрямованість фінансових наслідків	ФШ, спрямоване на: зменшення прибутковості; збільшення збитковості; приховування збитковості, незадовільного фінансового стану; порушення нормативів; ухилення від сплати податків
Характер прояву наслідків	ФШ з: миттєвими наслідками; з наслідками, які залежать від настання/ненастання певної події; з наслідками, які проявляються з плином часу
Форма прояву наслідків	Латентне ФШ; частково приховане; приховане, з елементами відволікання (перенесення відповідальності)
Ступінь небезпеки	ФШ, яке небезпечно для функціонування КБ; підвищеної небезпеки; несумісне із подальшим функціонуванням

Джерело: складено автором.

ФБКБ характеризується такими параметрами: достатність обсягу фінансових ресурсів у КБ для ефективної діяльності; збалансованість структури й якість фінансових ресурсів; забезпеченість заставою, гарантією і поручництвом фінансових операцій; наявність у КБ фінансових резервів; своєчасність виконання КБ/їх клієнтами і контрагентами фінансових зобов'язань; прибутковість банківської діяльності.

Визначено місце і роль протидії ФШ в системі забезпечення ФБКБ та з'ясовано вплив ФШ на характеристики стану їх ФБКБ (табл.2).

Таблиця 2

Вплив ФШ на ФБКБ	
Характеристика ФБКБ	Наслідки впливу ФШ на стан ФБКБ
Достатність обсягу фінансових ресурсів	Втрата фінансових ресурсів; неможливість виконання фінансових зобов'язань; недостатність обсягу фінансових ресурсів для стабільної фінансової діяльності; ускладнення залучення та запозичення фінансових ресурсів; дефіцит капіталу
Збалансованість структури фінансових ресурсів	Асиметрія структури активів (втрата фінансових ресурсів унаслідок ФШ призводить до деструктивних змін активів в частині зменшення їх обсягу та прибутковості тощо); асиметрія структури пасивів (шахрайське формування власного капіталу, формування капіталу за рахунок кредиту); розбалансованість між загальним обсягом активів, частина яких втрачена в результаті ФШ, та загальним обсягом пасивів, фінансові зобов'язання за якими необхідно виконувати у повному обсязі
Якість фінансових ресурсів	Погіршення якості фінансових ресурсів в частині поточної та очікуваної доходності, неповернення фінансових ресурсів, придбання активів за завищеною ціною тощо
Забезпеченість фінансових операцій	Неможливість відновлення обсягу фінансових ресурсів, які втрачені внаслідок ФШ, за рахунок наявного забезпечення
Наявність фінансових резервів	Нездатність відновити обсяг фінансових ресурсів та стабільну фінансову діяльність через непередбачені фінансові втрати внаслідок ФШ
Виконання фінансових зобов'язань	Неможливість виконання фінансових зобов'язань у зв'язку з недостатністю фінансових ресурсів унаслідок ФШ
Прибутковість банківської діяльності	Збиткова діяльність, неможливість здійснення банківської діяльності

Джерело: складено автором.

Механізми боротьби із ФШ у КБ визначено як сукупність інструментарію (форм, методів, способів, важелів, організаційних заходів КБ) та алгоритмів його застосування, які об'єднані у функціональні комплекси (для виявлення, ідентифікації, оцінки, прогнозування, протидії, нейтралізації, аналізу, попередження ФШ) для недопущення або зменшення втрат фінансових ресурсів унаслідок ФШ з метою забезпечення фінансової безпеки та підвищення довіри споживачів фінансових послуг до КБ.

Основні складові формування та реалізації механізмів боротьби із ФШКБ з метою забезпечення ФБКБ: 1)функція; 2)параметри; 3)сфера застосування; 4)предмет; 5)об'єкт; 6)суб'єкт; 7)інструментарій; 8)алгоритм; 9)результат.

Для організації боротьби з ФШКБ доцільне виокремлення механізмів із виявлення, протидії та запобігання ФШ. Ці механізми охоплюють весь спектр боротьби із ФШ у КБ, дозволяють звести обсяги фінансових втрат до мінімуму та забезпечити ФБКБ.

У другому розділі «**Стан виявлення та запобігання фінансовому шахрайству в комерційних банках України у контексті забезпечення їх фінансової безпеки**» здійснено оцінку форм реалізації ФШ у вітчизняних КБ, виокремлено особливості виявлення ФШ у КБ України та встановлено специфіку боротьби із ФШ для забезпечення ФБ вітчизняних КБ.

Сформовано типологію ФШ в українських КБ, тобто: ФШ, яке призводить до втрати грошових коштів (далі – ГК) КБ унаслідок їх виведення з КБ та доведення/прискорення його банкрутства; ФШ, яке призводить до втрати ГК КБ унаслідок недобросовісного заволодіння ними позичальником і наступним інсценуванням його банкрутства; ФШ, яке призводить до втрати ГК КБ унаслідок кредитуванням афілійованих із власниками КБ та його менеджментом осіб; ФШ, яке призводить до втрати ГК КБ унаслідок кредитування фіктивних осіб чи осіб, які надають загублені чи підроблені документи; ФШ, яке призводить до втрати ГК КБ унаслідок недобросовісного вивільнення забезпечення, надання/отримання удаваного забезпечення; ФШ, яке призводить до втрати ГК КБ унаслідок їх розміщення на кореспондентських рахунках в іноземних КБ із сумнівною репутацією; ФШ, яке призводить до втрати ГК КБ унаслідок місцезнаходження позичальників чи їх майна, забезпечення, поручителів тощо на тимчасово окупованих територіях і зоні воєнних дій; ФШ, яке призводить до заволодіння ГК клієнтів КБ та самого КБ унаслідок переведення їх до афілійованої фінансової небанківської установи; ФШ, яке призводить до заволодіння ГК як КБ, так і його клієнтів, унаслідок несанкціонованого втручання в банківські програми забезпечення руху грошових коштів, банкоматно-карткового обслуговування .

Діяльність із виявлення ФШ у КБ повинна формуватись на мінімально необхідній кількості заходів із: виявлення суттєвих характеристик об'єкта недобросовісного заволодіння фінансовими ресурсами; визначення необхідного матеріально-технологічно-технічного забезпечення процесу виявлення ФШ; з'ясування структурних підрозділів КБ та їх ролі у виявленні ФШ; розробка алгоритмів взаємодії структурних підрозділів КБ для виявлення ФШ; визначення прогресивних технологій, які можуть бути впроваджені у виявленні ФШ; вибір методів виявлення ФШ; розробка і впровадження методик виявлення ФШ; визначення адресності елементів виявлення ФШ у функціонуванні КБ; загальне керівництво діяльністю із виявлення ФШ.

Встановлено особливості ФШ, які знижують результативність діяльності з виявлення ФШ у КБ України: невизначеність ФШ у КБ як явища/діяльності/здатності/мотивації економічної поведінки у його здійсненні; ФШ визначається як набір незалежних дій/комплекс, що призводить до того, що діяльність із його виявлення направлена на окремі елементи, які за відсутності усвідомлення ФШ як системи/цілісної моделі, не дозволяють його виявити; складність виявлення ФШ полягає у тому, що мотивованими у його здійсненні можуть бути вищі керівники разом із мажоритарними учасниками КБ; ФШ може передбачати наявність «ліній лояльності»; виявлення початкового етапу ФШ у КБ ускладнюється тоді, коли уся діяльність орієнтована на шахрайське заволодіння фінансовими ресурсами; маніпуляції із пояснення набуття об'єкта шахрайського заволодіння можуть здійснюватись завчасно, що, інколи не дозволяє поставити під сумнів конкретну особу і набути нею майно та провокує помилки у визначенні бенефіціара ФШ; ФШ у КБ може здійснюватись за «зустрічно-паралельним» принципом; ФШ передбачає те, що особа, на яку здійснюється шахрайський вплив, добровільно передаватиме фінансові ресурси «проміжній особі»; в межах ФШ може відбуватись розрив сліду (руху фінансових ресурсів).

Обсяги ФШ у КБ найбільше (звичайно, не нівелюючи інші чинники, що впливають на статус-кво у цій сфері) відображені у показниках непрацюючих кредитів, насамперед, у неплатоспроможних КБ (табл.3).

Таблиця 3

Непрацюючі кредити за групами банків України на кінець 2018 року

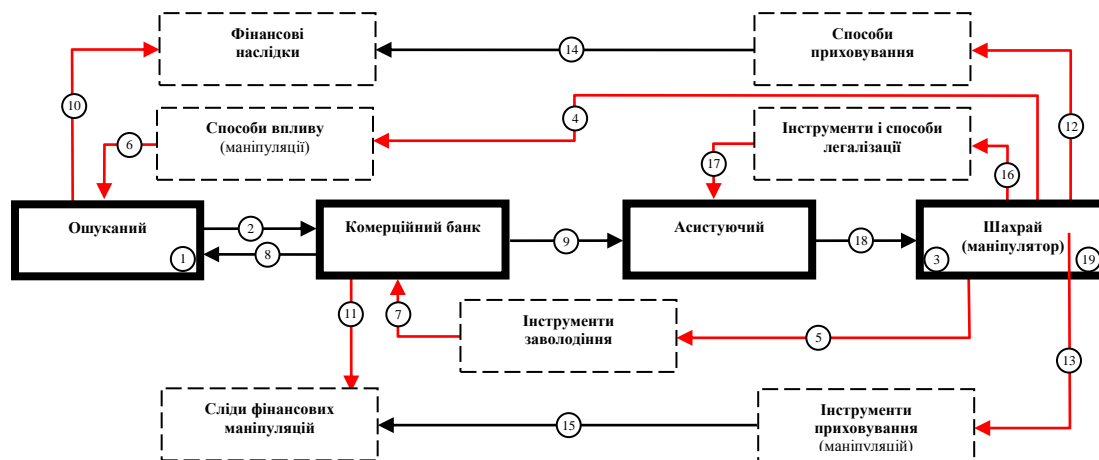
Групи банків	Усі кредити, млн. грн.	Частка кредитів у загальному обсязі, %	Непрацюючі кредити, млн. грн.	Частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі групи, %	Частка непрацюючих кредитів у загальному обсязі непрацюючих, %
З часткою держави, з них:	644250	52,10	439064	68,15	66,08
Приватбанк	294930	23,85	245500	83,24	36,94
Іноземних банківських груп	410999	33,23	158976	33,68	23,92
Банків з приватним вітчизняним капіталом	137826	11,14	33185	24,08	4,99
Неплатоспроможних	43650	3,53	33292	76,27	5,01
Усього	1236725	100,00	664517	53,73	100,00

Джерело: Основні показники діяльності банків України і Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів в цілому по системі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442

Лише у КБ, які виводяться з ринку, можливо з'ясувати реальні обсяги саме ФШ – понад 76 %.

У третьому розділі «Удосконалення механізмів виявлення та запобігання фінансовому шахрайству в комерційних банках України в контексті забезпечення їх фінансової безпеки» представлено уніфіковану модель виявлення ФШ як чинника підвищення рівня ФБ вітчизняних КБ, удосконалено методи запобігання ФШ в КБ для забезпечення їх ФБ та розроблено науково-методичні підходи до оцінки дієвості виявлення та запобігання ФШ у КБ України для забезпечення їх ФБ.

Уніфікована модель ФШ у КБ (рис.1) враховує істотні властивості ФШ, характеристики, елементи й інші складники, мету побудови. Зважаючи на фінансові втрати, яких зазнають КБ внаслідок ФШ, модель є прийнятною для організації ефективної боротьби із ФШ та забезпечення ФБКБ. Модель включає велику кількість складників, але найбільш визначальними є: причини ФШ у КБ; елементи ФШ; цикл ФШ, оскільки їх врахування дозволяє забезпечити ФБКБ.

Умовні позначення: **Етап 1:** 1. Володіння грошовими коштами. 2. Розміщення грошових коштів в КБ. 3. Намір заволодіння грошовими коштами. **Етап 2:** 4. Визначення способів впливу, які уможливають ФШ. 5. Розробка інструментів заволодіння грошовими коштами. 6. Застосування способів впливу. 7. Застосування інструментів заволодіння. **Етап 3:** 8. Споживання банківського продукту. 9. Недобросовісне заволодіння грошовими коштами. 10. Настання фінансових наслідків. 11. Залишок слідів маніпуляцій. **Етап 4:** 12. Визначення способів приховування. 13. Визначення інструментів приховування. 14. Застосування способів приховування. 15. Застосування інструментів приховування. **Етап 5:** 16. Визначення можливостей із імітації джерел добросовісного набуття грошових коштів. 17. Реалізація операцій, направлених на імітацію добросовісного набуття грошових коштів. 18. Отримання грошових коштів в результаті імітаційних операцій. **Етап 6:** 19. Демонстраційне (відкрите) володіння, розпорядження та використання грошових коштів.

Рис.1. Уніфікована модель ФШ у КБ

Джерело: побудовано автором.

Боротьба КБ України, НАБУ і НБУ з ФШ для забезпечення ФБКБ має бути спрямована на: дотримання положень нормативно-правових актів, ділової етики, внутрішніх інструкцій, правил, стандартів і процедур формування і використання фінансових ресурсів, дотримання фінансових зобов'язань; максимальне наближення до кращої практики КБ у мінімізації фінансових втрат, запобігання проявам ФШ; кардинальне зниження рівня ФШ за дотримання принципу нульової толерантності до нього; підвищення обізнаності власників, топ-менеджерів, персоналу КБ, їх клієнтів і контрагентів про ознаки ФШ, його негативні фінансові наслідки та способи його розпізнавання/виявлення/розслідування/запобігання/протидії, мінімізації негативних наслідків у забезпеченні ФБКБ; постійне вдосконалення управління ризиками ФШ за допомогою постійного збору й аналізу даних, що можуть свідчити про ФШ, і на основі яких можна оцінювати такі ризики й вплив управлінських рішень на масштаби фінансових втрат, а також включення такого ризик-менеджменту в усі бізнес-процеси, а потенційних ризиків ФШ – у реєстр ризиків КБ; поліпшення внутрішнього контролю й аудиту, пов'язаних із запобіганням і виявленням шахрайства; об'єднання зусиль представників внутрішнього і зовнішнього аудиту банківських установ; дотримання анонімності осіб, котрі повідомили про ФШ; здійснення своєчасної/належної перевірки підозр щодо ФШ з метою уникнення/мінімізації фінансових втрат; забезпечення відповідних матеріальних, трудових, фінансових й інформаційних ресурсів, що дозволяють попереджати, виявляти і розслідувати випадки шахрайства.

Запобігання/протидії ФШ у КБ для дотримання ФБКБ має сприяти розробка і впровадження в аналітичну роботу індикаторів: нормативно-правового, поведінкового, діяльнісного, кадрового, інформаційно-аналітичного характеру; шахрайські продажі/дії з штучного виконання планових показників; недавнє відкриття рахунків; середня і загальна кількість банківських операцій та сум трансакцій; шахрайства з готівкою і депозитами фізичних і юридичних осіб, при здійсненні розрахунково-касових операцій, з кредитами, з платіжними картками, з фінансовою звітністю.

Оцінка дієвості виявлення та запобігання ФШ у вітчизняних КБ і їх впливу на рівень ФБКБ має здійснюватись з урахуванням основних оціночних критеріїв: наявність/відсутність єдиних підходів до визначення ФШ у КБ, системи індикаторів контрольних заходів з виявлення його ознак; ступінь унормованості кримінального покарання за ФШ у КБ; наявність/відсутність упереджувальних та тих, що виявляють, контрольних процедур, заходів контролю, їх здатність викривати/упереджувати схеми (ризика) ФШ; оцінки ймовірності та реального/потенційного його впливу на діяльність КБ; ступінь відповідності заходів, що вживаються для виявлення і запобігання

ФШ, масштабам його поширеності і суспільної небезпеки; наявність/відсутність фільтрів безпеки/індикаторів і хибних сигналів фрод-моніторингу всіх банківських операцій і каналів збуту банківських продуктів/послуг у КБ; готовність/неготовність напрямів/підрозділів/служб/фахівців КБ і правоохоронних органів до дієвої протидії наявним/новим видам ФШ у КБ; наявність/відсутність досконалих методик розслідування різноманітних проявів ФШ у КБ; ризик відсутності/скасування контрольної процедури, заходу контролю у відповідній сфері функціонування КБ; існування/відсутність загроз ФШ; зниження ризиків ФШ у КБ; кількість повідомлень про ФШ у КБ; зменшення випадків утягнення КБ у відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом; зниження частки внутрішнього ФШ у КБ України з боку їх власників, топ-менеджменту і персоналу; залучення всіх працівників КБ до визначення можливих сценаріїв ФШ з використанням методів мозкового штурму, інтерв'ю з керівництвом КБ та аналізу попередньо визначених порушень/відхилень на підставі оцінки ризиків ФШ; зменшення кількості ФШ зі звітністю КБ; ступінь інтегрованості інформації КБ, НАБУ, НБУ в міжнародну міжкорпоративну базу даних схем і профілів шахрайства RSA eFraudNetwork; зростання кількості притягнутих до відповідальності за шахрайські дії у КБ.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання з уточнення теоретичних засад, розробки методичних підходів і практичних рекомендацій з виявлення та запобігання ФШ у забезпеченні ФБКБ.

1. Під ФШ у КБ слід розуміти зловживання суттєвим впливом на функціонування КБ, які представляють собою систему маніпуляцій у сфері банківського грошового обігу та фінансових зобов'язань, метою яких є недобросовісне заволодіння фінансовими ресурсами КБ і/або їх клієнтів. Це ретельно сплановане, організоване явище, що має конкретну мету та поступовість її досягнення з приховуванням слідів застосування фінансових маніпуляцій, уникнення відповідальності; характеризується типовістю цілей, повторюваністю дій, ланцюговістю здійснення та латентністю прояву, що уможливорює його розгляд як циклічного явища.

2. ФБКБ є системою збалансованості власних, залучених, запозичених та розміщених фінансових ресурсів, кількісні і якісні характеристики яких достатні для забезпечення прибутковості КБ і виконання ними фінансових зобов'язань, зважаючи на внутрішні небезпеки та небезпеки зовнішнього середовища функціонування. Її параметрами є: достатність фінансових ресурсів, збалансованість їх структури, їх якість, забезпеченість фінансових

операцій, наявність фінансових резервів, своєчасність виконання фінансових зобов'язань, прибутковість банківської діяльності.

3. Особливість впливу ФШ на ФБКБ в тому, що: воно приховується і не завжди виявляється; несвоєчасно і неадекватно оцінюються ступінь ураження ним ФБКБ; невиявлене ФШ спричиняє неадекватну оцінку обсягу й якості наявних фінансових ресурсів КБ/їх клієнтів, управлінських помилок; ФШ незалежно від його виявлення/невиявлення впливає на стан ФБКБ; негативний вплив наслідків ФШ на ФБКБ не завжди можливо усунути навіть після його виявлення. Це зумовлює особливе місце протидії йому у забезпеченні ФБКБ. Роль протидії ФШ у забезпеченні ФБКБ зумовлюється: недопущенням та зниженням негативного впливу ФШ на фінансовий стан КБ. Попередження ФШ виходить на передній план у забезпеченні ФБКБ. Зусилля із запобігання ФШ доцільно спрямувати на: прогнозування, аналіз його проявів і наслідків та враження ним ФБКБ; розробку та впровадження превентивного комплексу заходів із недопущення ФШ, який враховує результати аналізу, моделювання, прогнозування та нейтралізацію фінансових наслідків, яких неможливо уникнути.

4. Механізм виявлення ФШ у КБ – це функціональний комплекс КБ із алгоритмів застосування спеціального інструментарію (форм, методів, способів, важелів, організаційних заходів) для стандартизованого виявлення і ідентифікації ФШ за заданими параметрами і ознаками. Він передбачає програму заходів, основною метою якої є оцінка та зупинення виконання фінансових операцій, нейтралізація фінансових наслідків ФШ, підтримання рівня ФБКБ. Механізм попередження ФШ у КБ спрямований на недопущення втрат ними/їх клієнтами фінансових ресурсів та передбачає врахування особливостей функціонування, середовища взаємодії КБ, проявів ФШ на банківському ринку та прогнозів із їх поширення на такі КБ.

5. Проблемами виявлення ФШ, що позначаються на зниженні рівня ФБКБ, є: його низька результативність/заниження масштабів ФШ; інформування про майнові зловживання персоналу КБ правоохоронних органів лише за згоди їх керівництва; обмеження КБ ознайомлення правоохоронців з реальною протиправною ситуацією і результатами власних розслідувань; наявність підходів, що не враховують специфіку виявлення ФШ топ-менеджменту та мажоритаріїв як його основних суб'єктів ФШ у КБ; відсутність узагальненої статистики ФШ у КБ унаслідок неналежної уваги НБУ до боротьби із ним; неефективність виявлення КБ України ФШ; не накладання санкцій за ФШ у КБ.

6. Боротьба з ФШ у КБ є неефективною з огляду на: відсутність усталених визначення поняття ФШ у КБ, класифікації та типології ФШ; охоплення КК дій, що спричиняють недоотримання доходів, а також

віднесення до фактів шахрайства лише випадків заволодіння майном без урахування фактів його розтрат на користь третіх осіб; невизначеність уразливості КБ/їх клієнтів до ризиків ФШ; відсутність чітких методів, способів, інструментів, заходів, механізмів боротьби із ФШ у КБ; низький обсяг системного та високий обсяг ситуативного виявлення ФШ; відсутність боротьби з ФШ топ-менеджменту і власників КБ; невмотивованість КБ виносити інформацію про ФШ на загал; несформованість у КБ атмосфери нетерпимості до ФШ; відсутність у КБ і НБУ стратегії боротьби з ФШ у КБ; зволікання у розслідуванні повідомлень про фактичні й імовірні випадки ФШ у КБ, що негативно позначається на рівні ФБКБ, зумовлює його зниження.

7. Для недопущення зниження дієвості боротьби КБ із ФШ унаслідок новацій дій шахраїв, що знижують ефективність його виявлення, запобігання втратам фінансових ресурсів КБ/їх клієнтами, ФШ слід представляти у вигляді уніфікованої моделі, яка враховує властивості, за якими його можливо виявити незалежно від виду та варіацій здійснення в КБ. Це дозволить підвищити результативність боротьби із ФШ у них. Така модель виявлення ФШ слугуватиме основою в організації боротьби із ним у КБ і підвищення рівня ФБКБ.

8. Боротьба КБ України, НАБУ і НБУ з ФШ у забезпеченні ФБКБ має спрямовуватись на: контроль за дотриманням нормативно-правових актів, кодексів ділової етики, внутрішніх інструкцій, правил, стандартів і процедур; кардинальне зниження рівня ФШ за нульової толерантності до нього; підвищення обізнаності власників/ топ-менеджерів/персоналу КБ/їх клієнтів/ контрагентів про ознаки ФШ та способи його розпізнавання/виявлення/ розслідування/запобігання/протидії/мінімізації негативних наслідків; вдосконалення управління ризиками ФШ, включення його в усі бізнес-процеси; поліпшення внутрішнього контролю й аудиту, пов'язаних із запобіганням/виявленням ФШ; дотримання анонімності осіб, котрі повідомили про ФШ; здійснення своєчасної/належної перевірки підозр ФШ; забезпечення матеріальних, трудових, фінансових й інформаційних ресурсів для попередження, виявлення і розслідування випадків ФШ. Це максимально сприятиме підвищенню рівня ФБКБ.

9. Підвищенню ФБКБ має сприяти запобігання ризикам ФШ осіб, котрі приймають управлінські рішення в КБ, що повинно бути під дієвим наглядом НБУ. Предметом підвищеної уваги має бути дієвий контроль за операціями за клієнтськими рахунками, рухом коштів і складанням звітності, створення спеціалізованих підрозділів/груп фрод-моніторингу і вдосконалення внутрішнього аудиту, визначення їх функцій з запобігання/виявлення ФШ, удосконалення запобігання ФШ з платіжними картками, векселями, впровадження у КБ дієвого контролю.

10. Для забезпечення від ФШ у вітчизняних КБ з метою унеможливлення зниження/підвищення рівня ФБКБ слід: розвивати теоретичні дослідження; удосконалювати технологію проведення й порядок підготовки висновків аудиту управління ризиками ФШ; розробити й використовувати внутрішні методики викриття і документування ФШ; комплексно застосовувати методи його індикативної оцінки; впроваджувати технічні засоби протидії ФШ у КБ та будувати антифрод-системи в них; з'ясувати принципи, форми і алгоритми взаємодії безпекових служб КБ і правоохоронних органів; ширше впроваджувати в банківських установах технологію біометричної ідентифікації клієнтів; створити базу співробітників КБ, звільнених за вчинення шахрайських дій; посилювати правоохоронні органи висококваліфікованими фахівцями з боротьби з ФШ; страхувати користувачів мобільного і Інтернет-банкінгу.

11. Критеріями оцінки дієвості виявлення та запобігання ФШ у КБ і їх впливу на ФБКБ є: наявність/відсутність єдиних підходів до визначення ФШ; системи індикаторів контрольних заходів з виявлення його ознак; наявність/відсутність упереджувальних та тих, що виявляють, контрольних процедур, заходів контролю, їх здатність викривати/упереджувати схеми (ризик) ФШ; оцінки ймовірності та реального/потенційного його впливу на діяльність КБ; ступінь відповідності вжитих заходів для виявлення і запобігання ФШ масштабам його поширеності і суспільної небезпеки; готовність/неготовність підрозділів/служб/фахівців КБ і правоохоронних органів до дієвої протидії наявним/новим видам ФШ у КБ; існування/відсутність загроз ФШ; низхідна/висхідна тенденції розвитку ФШ у КБ; зниження ризиків ФШ у КБ; скорочення кількості інцидентів ФШ загалом і шахрайських проявів у сферах діяльності КБ; зменшення втрат КБ унаслідок шахрайських дій.

12. Індикаторами дієвості виявлення та запобігання ФШ у КБ України і їх впливу на рівень ФБКБ є: наявність програми управління загрозами ФШ; розробка і дотримання КБ положень про запобігання/виявлення/розслідування ФШ; нульова толерантність до нього, дотримання етичних принципів; наявність/відсутність у КБ тестування контрольних процедур/заходів з виявлення ФШ і його ризиків; досконала система ризик-менеджменту у цій сфері; наявність/відсутність системи раннього сповіщення банківської спільноти про найнебезпечніші схеми і появу нових різновидів і способів ФШ у КБ; кількість проявів внутрішнього і зовнішнього ФШ; результативність контрольних перевірок; прямі і опосередковані втрати КБ/його клієнтів/контрагентів від ФШ; абсолютний ефект і рентабельність ФШ у КБ; загальний рівень втрат від ФШ у КБ; обсяг повернутих унаслідок виявлення ФШ у КБ коштів; збереження репутації КБ; підвищення

обізнаності клієнтів КБ про ризики ФШ і способи запобігання/мінімізації негативним наслідкам їх прояву.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях

1. Мельник С. С. Сутність фінансового шахрайства в комерційному банку / С. С. Мельник // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – Випуск 6, частина 2. – С.91-95 (0,7 д. а.) (Index Copernicus)

2. Мельник С. С. Типологія фінансового шахрайства в українських комерційних банках / Мельник С. С. // Вісник Університету банківської справи. – 2017. – № 1. – С.65-70 (0,6 д.а.) (Index Copernicus)

3. Мельник С. С. Вплив фінансового шахрайства на фінансову безпеку комерційного банку / С. С. Мельник // Інтелект ХХІ. – 2017. – № 2. – С.253-259 (0,6 д. а.).

4. Мельник С. С. Класифікація фінансового шахрайства в комерційному банку / С. С. Мельник // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2017. – Випуск 23, частина 3. – С.89-92 (0,58 д.а.) (Index Copernicus)

5. Мельник С. С. Абстрактна модель фінансового шахрайства в комерційному банку / С. С. Мельник // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2017. – Випуск 24, частина 2. – С.69-73 (0,6 д.а.) (Index Copernicus)

6. Мельник С. С. Механізми боротьби з фінансовим шахрайством у комерційному банку / С. С. Мельник // Причорноморські економічні студії. – 2018. – № 26-2. – С.97-102. (0, 6 д. а.) (Index Copernicus)

Публікації апробаційного характеру

7. Мельник С. Сутність, визначення та критерії фінансового шахрайства в банку / С. Мельник // Фінансові та обліково-аналітичні аспекти розвитку економічних систем: Збірник тез XV Міжнародної наукової конференції аспірантів та студентів, 26-27 березня 2015 року. – Львів: ЛІБС УБС НБУ, 2015. – С.403-405 (0,13 д. а.).

8. Мельник С. С. Підходи до класифікації фінансового шахрайства в банківських установах / С. С. Мельник // Розвиток фінансової системи України в умовах економічних перетворень : Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 15-16 квіт. 2015 р.): тези доп. – К. : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2015. – С.204-205 (0, 12 д. а.).

9. Мельник С. С. Структурно-логічна модель фінансового шахрайства в комерційному банку / С. С. Мельник // International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: Conference Proceedings. January 29, 2016. – Klaipeda: Baltija Publishing. – С.287-290 (0,15 д. а.).

10. Мельник С. С. Місце та роль перешкоджання фінансовому шахрайству у забезпеченні фінансової безпеки комерційного банку / С. С. Мельник // Сучасні концепції управління економічним розвитком країни: збірник тез наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 22-23 січня 2016 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». – У 2-х частинах. – О.: ЦЕДР, 2016. – Ч. 2. – С.74-77 (0,17 д. а.).

11. Мельник С. С. Підвищення результативності виявлення фінансового шахрайства в комерційному банку / С. С. Мельник // Актуальні питання та перспективи економічного розвитку держави: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 5-6 лютого 2016 р.). У 2-х частинах. – Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2016. – Ч. 2. – С.55-58 (0, 15 д. а.).

12. Мельник С. С. Причини фінансового шахрайства в комерційному банку / С. С. Мельник // Перспективи розвитку національної економіки: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 12-13 лютого 2016 року). У 2-х частинах. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2016. – Ч. 2. – С.21-24 (0,17 д. а.)

13. Мельник С. С. Простір фінансового шахрайства та його реальності / С. С. Мельник // Економіка в контексті інноваційного розвитку: стан та перспективи: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 12-13 лютого 2016 р.) у 2-х частинах. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – Ч. 2. – С.118-121 (0,17 д. а.).

14. Мельник С. С. Класифікація фінансового шахрайства в комерційному банку / С. С. Мельник // Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 1-2 липня 216 року) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. – Запоріжжя : ГО «СІЕУ», 2016. – С.106-110 (0,2 д. а.).

15. Мельник С. С. Цикл фінансового шахрайства в комерційному банку та його етапи / С. С. Мельник // Шляхи вдосконалення економічного потенціалу країни: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19-20 лютого 2016р.). – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2016. – С.88-91 (0,12 д. а.).

16. Мельник С. Алгоритм детермінації фінансового шахрайства в комерційному банку / С. Мельник // Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних і глобалізаційних процесах: Матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів. 24-25 березня 2016 р. – Черкаси: ЧНН ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. – С.111-114 (0,15 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Мельник С. С. Виявлення та запобігання фінансовому шахрайству у забезпеченні фінансової безпеки комерційних банків. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – ДВНЗ «Університет банківської справи». – Київ, 2019. У дисертації вирішено важливе наукове завдання щодо виявлення та запобігання ФШ у забезпеченні ФБКБ. Уточнено сутність ФШ в КБ, визначено його мету, суб'єктів здійснення і суб'єктів, на яких воно спрямоване, сферу його існування, професійні відносини, за яких воно здійснюється, об'єкт і спосіб впливу на його суб'єктів, інструменти здійснення. Представлено цикл та удосконалено класифікацію різновидів ФШ в КБ. З'ясовано місце і роль виявлення і запобігання ФШ у забезпеченні ФБКБ. Проаналізовані підходи до визначення ФБКБ і наведено її авторське тлумачення та характеристика. Охарактеризовані підходи до виявлення і запобігання ФШ в КБ. Розкрито сутність і визначено складові формування і реалізації механізмів виявлення, протидії та запобігання ФШ в КБ. Проаналізовані форми реалізації ФШ в КБ України, підходи до його типології. Критично оцінені стан виявлення і протидії ФШ за типовими конструкціями у комерційних банках. З'ясовано відсутність повноцінного виявлення ФШ загалом та у вітчизняних КБ зокрема. Визначені особливості ФШ, які знижують результативність діяльності з його виявлення в комерційних банках України, та проблеми, що існують у цій сфері. Оцінена практика боротьби з ФШ для забезпечення ФБ вітчизняних КБ. Доведено необхідність і вперше розроблено уніфіковану модель виявлення ФШ як одного з важливих чинників підвищення ФБ вітчизняних КБ. Виокремлено етапи ФШ в КБ. Наведено пропозиції з розвитку в Україні незалежних фінансових розслідувань для зменшення ризиків шахрайських проявів/удосконалення практики управління ними. Визначено складові і методичні підходи до оцінки дієвості виявлення та запобігання ФШ у КБ України, визначені критерії та індикатори дієвості заходів з його виявлення і запобігання.

Ключові слова: фінансове шахрайство, виявлення фінансового шахрайства, запобігання фінансовому шахрайству, фінансова безпека, забезпечення фінансової безпеки, маніпуляції, комерційний банк.

АННОТОЦІЯ

Мельник С.С. Выявление и предотвращение финансового мошенничества при обеспечении финансовой безопасности коммерческих банков. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – ГВУЗ «Университет банковского дела», Киев, 2019. В диссертации решено важное научное задание относительно выявления и предотвращения финансового мошенничества (ФМ) при обеспечении финансовой безопасности коммерческих банков (ФБКБ). Уточнена сущность ФМ в коммерческих банках (КБ), определена его цель, субъекты, на которых оно ориентировано, сферу его существования, профессиональные отношения, при которых оно осуществляется, объект и способ влияния на его субъектов, инструменты осуществления, Представлено цикл и усовершенствовано классификацию видов ФМ в КБ. Определено место и роль выявления и предотвращения ФМ в обеспечении ФБКБ. Проанализированы подходы к определению ФБКБ и приведена авторское его толкование и характеристики. Раскрыта сущность и определены составные элементы формирования и реализации механизмов выявления и предотвращения ФМ в КБ. Проанализированы формы реализации ФМ в КБ Украины, подходы к формированию его типологии. Критически оценены состояние выявления и противодействия ФМ по типовым конструкциям в КБ. Установлено отсутствие полноценного выявления ФМ в целом и в украинских КБ в частности. Определены особенности ФМ, которые снижают результативность деятельности по его выявлению в КБ Украины, и проблемы, которые существуют в этой сфере. Оценена практика борьбы с ФМ для обеспечения ФБ украинских КБ. Систематизированы мероприятия КБ Украины по предотвращению ФМ. Аргументирована необходимость и впервые разработана унифицированная модель выявления ФМ как одного из важных факторов обеспечения ФБ в украинских КБ. Выделены этапы ФМ в КБ. Приведены предложения по развитию в Украине независимых финансовых расследований для уменьшения рисков мошеннических проявлений/усовершенствования практики управления ими. Определены элементы и методические подходы к оценке результативности выявления и предотвращения ФМ в КБ Украины, определены критерии и индикаторы результативности мероприятий по его выявлению и предотвращению.

Ключевые слова: финансовое мошенничество, выявление финансового мошенничества, предотвращение финансового мошенничества, финансовая безопасность, обеспечение финансовой безопасности, манипуляции, коммерческий банк.

SUMMARY

Melnyk S. S. Financial fraud identification and prevention in ensuring commercial banks financial security. – Manuscript.

The dissertation work for a PhD degree in economics, specialty 08.00.08 – money, finance and credit. – SHEI «Banking University». – Kyiv, 2019.

The dissertation solves an important scientific task in identifying and preventing financial fraud while providing financial security in commercial banks.

The essence of financial fraud in commercial banks has been itemized, its aim, subjects of implementation and subjects which it is directed on, professional field, professional relations which it takes place under, the object and means of influence on its subjects, implementation tools are specified. Financial fraud specific features detected. The cycle and structural-logical chain of construction/designing are presented, classification varieties of a financial fraud in commercial banks has been improved.

The financial fraud detection and prevention place and role in an ensuring financial security of the commercial banks are determined.

Components of designing and realization of detection and prevention mechanism of a financial fraud in commercial banks defined, its essence revealed.

The forms of realization of a financial fraud in Ukrainian commercial banks, approaches to its typology are analyzed.

The absence of complete detecting of a financial fraud in general and in national commercial banks in particular is ascertained. The specifics of financial fraud detection in Ukrainian commercial banks are estimated and the reasons for its low performance are determined.

Financial fraud countermeasuring practice to ensure the financial security of national commercial banks is evaluated. NBU, Ukrainian Interbank Association of Payment System Members, Independent Association of Ukrainian Banks, commercial banks with state, foreign and private domestic capital features of a financial fraud controlling are identified.

A unified model of a financial fraud detection as a factor of domestic commercial banks financial safety increasing has been for the first time developed and its necessity is proved.

The suggestions on the improvement of the methods for preventing financial fraud in the banking sector of Ukraine whilst providing financial security to commercial banks are developed.

The list of regulatory, behavioral, activity, informational-analytical and staffing indicators features to be used in an analytical work for the purpose of prevention of financial fraud to secure financial safety of commercial banks is specified.

Taking into account the specifics of banking activities and need to adhere to such an important component of the banking institutions financial security as the safe level of bank's income and expenditure, the methods for financial fraud preventing in the banking sector of Ukraine are suggested to be divided into the methods used in relation to commercial banks income and expenditure and certain requirements to prevent financial fraud in relation to the bank revenues

The propositions on the development of independent financial investigations in Ukraine are presented in order to reduce the risks of fraudulent manifestations / to improve its` management practices

Further development of the definition of the constituent and methodical approaches to assessing the effectiveness of detection and prevention of a financial fraud in commercial banks of Ukraine , the criteria and indicators for the effectiveness of the measures to detect and prevent it are defined. The parameters of efficiency estimations of detection and prevention of financial fraud in commercial banks of Ukraine from the side of the owners, top management and personnel are given concerning contracts conclusion and execution, settlement and clients cash servicing, payment cards workflow, reports, white washing the money obtained by the illegal means through the commercial banks.

Key words: financial fraud, financial fraud detection, financial fraud countermeasure, financial security, financial security providing, manipulation, commercial bank.